

KADASTR SOHASIDA KORRUPSION HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARINI KOMPLAENS–NAZORAT ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

Xidirov Maxmud Murtazoyevich

**Davlat kadastrlari palatasi Buxoro viloyati boshqarmasi
 korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha bosh mutaxassisi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21214865>

ANNOTATSIYA. Ushbu tezis tijorat banklarida korrupsiyaga qarshi kurashishda komplans nazorat tizimining xalqaro tajribasini o'rganadi. Ayniqsa, rivojlangan mamlakatlarning kadastr tizimlarida qo'llaniladigan asosiy yondashuvlar, metodologiya va tartibga soluvchi talablarga alohida e'tibor qaratilgan. Mamlakatimizdagi kadastr tizimi uchun xalqaro standartlar va sun'iy intellekt texnologiyalarining rioya nazorati tizimining samaradorligini oshirishdagi rolini tahlil qilish orqali amaliy tavsiyalarni ishlab chiqdi. Ushbu tavsiyalar kadastr sohasining shaffofligini ta'minlash va ularning xalqaro maydondagi obro'sini yanada yaxshilashga qaratilganligi sababli muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: korrupsiya, kadastr sohasi, xalqaro standartlar, sun'iy intellekt, kleptokratlar, shaffoflik, xavf, raqamlashtirish.

Mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurash davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri sifatida tan olingan. Xususan, moliya kadastr tizimlarida korrupsiya xavflari jihatidan nisbatan yuqori e'tiborga molik sohalardan biri sifatida qaraladi, shuning uchun davlat bu yo'nalishda keskin chora-tadbirlar ko'rmoqda. Ayniqsa, so'nggi yillarda O'zbekistonning kadastr tizimidagi shaffoflikni ta'minlash, korrupsiya xavflarini kamaytirish hamda xalqaro standartlarga muvofiq boshqaruv tizimini joriy etish dolzarb masala bo'lib qoldi. Tijorat banklarining faoliyatidagi korrupsiya xavfi kredit berish, davlat xaridlari, kadrlar siyosati, manfaatlar to'qnashuvi va zaif ichki nazorat mexanizmlari kabi omillar bilan bog'liq. Bu borada rioya qilishni nazorat qilish tizimini samarali joriy etish nafaqat bankning barqaror faoliyatini ta'minlaydi, balki investitsiya jozibadorligini oshirish va mijozlarning ishonchini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Korrupsiyaga qarshi ichki nazorat tizimi («komplaens-control») davlat organlari, tashkilotlari va banklarning faoliyatini xalqaro standartlar, qonunlar hamda korrupsiyaga qarshi kurash sohasidagi boshqa tartibga soluvchi huquqiy hujjatlarga muvofiq tashkil etishini ta'minlovchi samarali tizimdir; u korrupsiya xavflarini va manfaat to'qnashuvlarini o'z vaqtida aniqlash hamda ularni bartaraf etish kabi bir qator profilaktik choralarni amalga oshiradi. Buzilishlarni xabar qilish Banklardagi muvofiqlik bo'limlari qonunlar, ichki qoidalarga hamda boshqa tartibga soluvchi va xalqaro standartlarga rioya etilmagani natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan korrupsiya xavflarini nazorat qilishda muhim rol o'ynaydi.

Kadastr jarayonlarini raqamlashtirishning korrupsiyaga qarshi ta'siri ta'rifiga ko'ra, ma'lumotlar va qarorlarning elektron izchilligi hisobiga xodimning noqonuniy ta'sir ko'rsatish imkonini qisqartirishdir. Ushbu ta'sir mexanizmi audit izi, rollar bo'yicha kirish huquqlari, log-fayllar, versiyalash hamda o'zaro integratsiyalashgan reyestrlar orqali ishlaydi, chunki har bir o'zgarish kim tomonidan, qachon va qaysi asosda kiritilgani tiklanadi. Masalan, kadastr xaritasida koordinata o'zgarganda tizim avtomatik ravishda eski va yangi qiymatni saqlasa,

o'lchov natijasi bilan bog'lasa va imzo bilan tasdiqlasa, korrupsion "qo'lda tuzatish" izsiz qolmaydi. Amaliy ko'rsatkich sifatida, axborot xavfsizligi standartlarida loglarni saqlash muddati va ularning yaxlitligini ta'minlash talablari belgilanishi tavsiya etiladi; masalan, loglarni kamida 1 yil saqlash va o'zgartirib bo'lmas formatda arxivlash nazorat samaradorligini oshiradi. Ilmiy izoh nuqtayi nazaridan, raqamlashtirish korrupsiyani "yo'q qilmaydi", balki uni "aniqlanadigan qiladi"; shu sabab komplaens–nazorat raqamli dalillar zanjirini protsessual jihatdan to'g'ri rasmiylashtirish bilan birga borishi shart.

Kadastr hujjatlarining daliliy sifati ta'rifiga ko'ra, qaror va harakatlarning huquqiy asoslarini tekshiruvda tiklashga yaroqlilik darajasidir. Mexanizm standartlashtirilgan dalolatnomalar, elektron raqamli imzo, metama'lumotlar va versiyalar nazorati orqali ishlaydi, chunki keyinchalik nizolar yuzaga kelganda kimning qanday asosda qaror qilgani aniqlanadi. Masalan, kadastr ishlarida o'lchov dalolatnomasi, koordinatalar ro'yxati, geodezik asbob protokoli va xarita qatlamlari o'zaro bog'langan bo'lsa, soxtalashtirish uchun bir vaqtning o'zida bir necha qatlamni buzish talab etiladi. Raqamli daliliy zanjirni mustahkamlash uchun kriptografik yaxlitlik ko'rsatkichlari qo'llanadi; masalan, fayl uchun SHA-256 xesh qiymati hisoblanib, u reyestrda yozilsa, fayl o'zgarsa xesh mos kelmaydi, bu esa soxtalashtirishni aniqlashga yordam beradi. Ilmiy izoh jihatidan, bu yondashuv "raqamli ishonch" institutini kuchaytiradi va ma'muriy hujjatning protsessual barqarorligini oshiradi, chunki dalilning kelib chiqishi va yaxlitligi ta'minlanadi.

Kadastrda korrupsion amaliyotlarni kamaytirish bo'yicha taklif etilayotgan komplaens modeli ta'rifiga ko'ra, ichki nazorat, raqamli boshqaruv va huquqiy javobgarlikni birlashtirgan integratsiyalashgan tizimdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. The Law of the Republic of Uzbekistan on Combating Corruption (as amended) is a key document for studying the foundations of state policy and legislation.
2. <https://www.transparency.org/> — Transparency International — the official website and reports of the international anti-corruption organization.
3. <https://anticorruption.uz> — the official website and analytical data of the Anti-Corruption Agency of the Republic of Uzbekistan.
4. Ivanov V. V. Pravovoe obespechenie tsifrovizatsii gosudarstvennykh reestrov. Moskva, Yurait, 2020. 312 s.
5. Kuznetsova N. S. Administrativno-pravovye sredstva protivodeystviya korruptsii. Sankt-Peterburg, Piter, 2019. 288 s.